

ДІАГНОСТИКА ДИСЛЕКСІЇ ЯК СКЛАДОВА ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Анжеліка Романишин,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету педагогіки і психології
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
E-mail: anzelikaromanisin33@gmail.com

Науковий керівник: **Надія Горішна,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
E-mail: nadiahorishna@tnpu.edu.ua

Актуальність проблеми діагностики дислексії серед учнів закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) зумовлена значним збільшенням дітей (від 8% до 25%), у яких виникають труднощі під час опанування грамоти вже на початкових етапах навчання [4, с. 16].

Читання і письмо є складними психофізіологічними процесами в структурі писемного мовлення. Останнє формується на основі усного та потребує узгодженої діяльності сенсорних та функціональних систем [2, с. 5; 4, с. 224]. Своєчасне виявлення порушень у їх формуванні є надзвичайно важливим для правильної організації освітнього процесу. В умовах інклюзивного освітнього середовища, одним з важливих завдань логопеда є детальна діагностика порушень читання та вирізнення дислексичних помилок з-поміж інших. Встановлення сутності причин, виявлення їх специфічних особливостей та створення правильного напрямку корекційної роботи – основні завдання логопеда у закладі загальної середньої освіти та спеціальних закладах освіти.

Питання природи, проявів, діагностики та корекції дислексії висвітлені у працях як вітчизняних (Н. Бабич, Г. Барищук, А. Будагян,

Е. Данілавічюте, В. Ільяна, Л. Кондратенко, В. Мартиненко, В. Меліченко, О. Прищепа, О. Просіна, О. Савченко, В. Тарасун, Л. Тенцер, Н. Чередніченко), так і зарубіжних авторів (С. Andreola, R. Belotti, A. Brzezińska, B. Byrne, J. Carroll, P. Dawes, J. DeFries, C. Holden, Z. Matějček, R. Näätänen та ін.).

Актуальність вивчення дислексії підтверджує нещодавнє (2023-2025 рр.) міжнародне дослідження, проведене за участю науковців та практиків у галузях педагогіки, психології, спеціальної освіти, діяльність яких безпосередньо пов'язана з вивченням і подоланням проявів дислексії. Завданням експертної групи було вироблення узгоджених підходів щодо термінології та формулювання рекомендацій із діагностики, корекції в освітньому процесі та лікування дислексії. Окрему увагу було приділено аналізу особливостей проявів дислексії в різних мовах, що зумовило широке міжнародне представництво. Модераторами стали науковці з англomовних країн (Австралії, Канади, Великої Британії, США) та тих де спілкуються іншими мовами: Єгипту, Фінляндії, Франції, Німеччини, Гонконгу, Кувейту, Нідерландів, Норвегії, Португалії, Швеції. У результаті тривалої аналітичної роботи, що тривала протягом двох років, експерти дійшли низки важливих висновків, серед яких:

- діти з порушеннями мовлення у молодшому шкільному віці можуть мати труднощі в опануванні грамотою;
- школярі, які тривалий час мають труднощі з опануванням навичками читання, незважаючи на цілеспрямовану допомогу, повинні пройти діагностику, спеціально розроблену для виявлення дислексії [6].

Цей підхід уже давно активно застосовується в окремих країнах, зокрема у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північній Ірландії, де обстеження дітей на наявність дислексії відбувається за допомогою стандартизованих фонетичних тестів (наприклад, Phonics checks school), та проводяться на державному рівні [8]. Таке тестування очікує школярів після закінчення першого та другого класу.

Аналізуючи складну природу дислексії, науковці створили модель оцінки наявності цього мовленнєвого порушення у дітей, яка представлена у таблиці 1 [6].

Важливим висновком дослідження стало твердження про значення виявлення ознак дислексії у дошкільному віці та позначення їх терміном «ризик розвитку дислексії» [6].

У вітчизняній науково-методичній літературі В. Ільяною розроблено програму попередження дислексії у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення, у якій розкрито:

- зміст діагностики для виявлення груп ризику щодо стійких розладів читання;
- організацію корекційного навчання з попередження дислексії;
- методику розвитку зорових і слухових функцій та операцій [1].

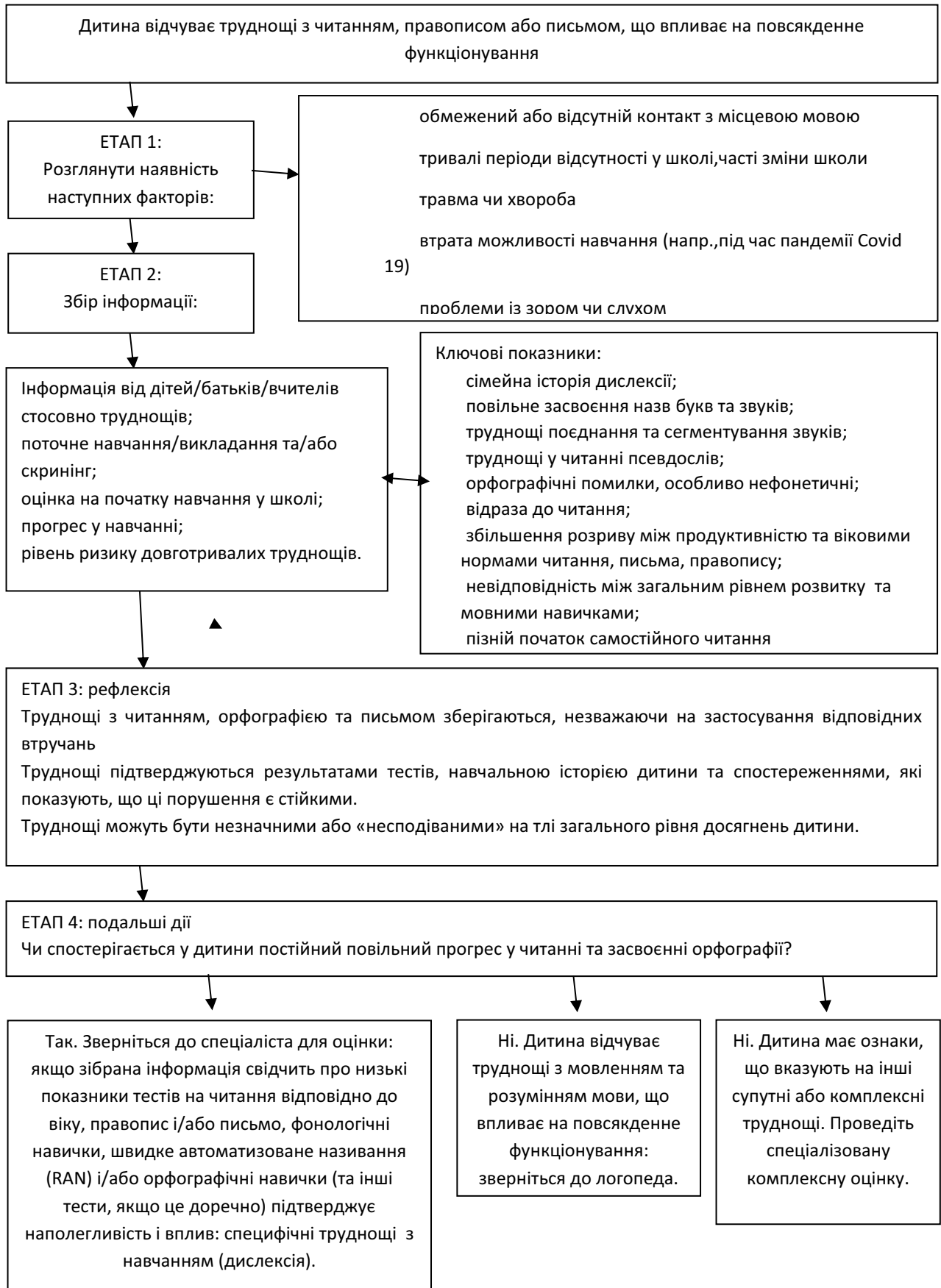
Вчена представила етапи роботи, послідовність обстеження, запропонувала орієнтовну картку обробки отриманих даних та кількісну оцінку (в балах) результатів діагностики. На думку дослідниці такий підхід дасть можливість аналізувати успіхи дітей після спрямованого втручання, що за визначенням British Dyslexia Association є одним з критеріїв наявності дислексії: «Ступінь тяжкості та стійкості дислексичних труднощів визначається дослідженням змін, які відбулися в результаті обґрунтованого втручання» [5].

Важливим етапом у житті кожного дошкільника є перехід до школи, де провідною діяльністю молодшого школяра стає опанування читання та письма. Діагностика готовності дитини до навчання здійснюється педагогами, психологами, є частиною логопедичного обстеження, забезпечує інформацією про психофізіологічні передумови до навчання.

Такий міждисциплінарний підхід до вивчення особливостей першокласників має важливе значення для організації навчальної діяльності в інклюзивному освітньому просторі.

Таблиця 1.

Етапи діагностики дислексії

Реалізуючи комплексний міждисциплінарний підхід, В. Тарасун визначила концепцію готовності дітей з особливими освітніми потребами до школи «як феномену неперервної наступності спеціальної освіти» [3, с. 2]. На основі нейробіологічних та нейропсихологічних досліджень вона розробила «методику підготовчого етапу корекційно-синапсичного навчання, що забезпечує активізацію зв'язків між клітинами шляхом представлення однієї і тієї ж (спершу складної) інформації» [3, с. 2]. Враховуючи психофізіологічні та функціональні особливості дітей з особливими освітніми потребами, науковиця розробила комплекс діагностичних, психокорекційних, корекційно-розвивальних методів підготовки дошкільників зазначеної категорії до шкільного навчання [3, с. 5].

Попри важливе значення ранньої діагностики, науковці дійшли висновку, що «критичним етапом» діагностичної оцінки дітей на наявність дислексії є вік 8-9 років. На думку дослідників, саме у цьому періоді очевидною стає специфічна природа порушення та його стійкість до корекційного впливу [6].

Діагностика дислексії в учнів з особливими освітніми потребами не є простим завданням; вона передбачає використання комплексу методів, як от: спостереження, бесіди з батьками, вчителями, вивчення анамнестичних даних, встановлення провідного порушення, його впливу на процес читання. Важливим фактором є соціальне середовище.

Основними методами діагностики дислексії є стандартизовані тести, які включають вікові особливості та основні критеріїв ідентифікації дислексії.

Так, в навчальних закладах України широко використовується тест для перевірки техніки читання, який проводиться щороку, починаючи з 1-го класу до завершення молодшої школи. Тест містить чіткі вікові вимоги до кількості правильно прочитаних слів за 1 хв.

Окрім техніки та швидкості, важливим чинником є розуміння прочитаного. Опанування цієї навичкою передбачено навчальними програмами. Так, зміст навчального матеріалу, методів та прийомів роботи вчителя у добукварному періоді (1 клас) спрямовані на формування технічних навичок читання, а в післябукварний період – зосереджені на змістовій стороні. Така тенденція простежується і на наступних етапах навчання [2]. Технічні та якісні характеристики читання обумовлюються процесами фонематичного та зорового сприйняття, уваги, пам'яті, контролю [2, с. 23].

Аналіз наукових джерел показав, що діагностика «фонетичної свідомості» (саме таким терміном в західноєвропейській літературі прийнято позначати фонематичні процеси) є ключовим критерієм діагностики дислексії. Серед стандартизованих тестів в зарубіжній практиці широко використовується тест «Відтворення ритмічних структур» М. Stambak, який розроблено з урахуванням вікових особливостей та включає кількісну оцінку отриманих результатів [9]. Вітчизняні практики застосовують методики Г. Блінової та В. Ільяної, в яких описані послідовність та етапи обстеження фонематичних процесів [1].

Обстеження особливостей зорового аналізу та синтезу, зорово-просторового сприймання, зорової уваги, пам'яті, працездатності є важливим аспектом дослідження дислексичних проявів. Такі завдання, як «Нісенітниці», «Відмінності», окрім інформації про стан сформованості зорових процесів, дають можливість логопеду-практику отримати інформацію про обізнаність дитини, сформованість зв'язного мовлення.

Методика Н. Münsterberga дозволяє визначити рівень сформованості зорової уваги на графемному матеріалі та підходить для виявлення специфічних труднощів читання в учнів 3-4 класів. Пошук заданої літери з-посеред інших, двох однакових літер, елементів літер, правильного напрямку письма – це лише невеликий перелік діагностичних завдань з визначення дислексії, які входять в інструментарій сучасного логопеда.

Важливим аспектом діагностування дислексії є розвиток інтелектуальної сфери. На думку дослідників, використання терміна «дислексія» щодо труднощів навчання читання у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку можуть призвести до занадто обмеженого розуміння проблеми й звузити підходи до втручання [6]. З іншого боку, читання та розуміння прочитаного, безпосередньо впливають на рівень розвитку когнітивних процесів. Така «кореляція» буде зберігатися та потребувати додаткової уваги фахівців при діагностуванні інтелекту та дислексії. Важливо пам'ятати, що основними когнітивними проявами наявності специфічних порушень читання та письма є наступні: труднощі з фонологічною обробкою, швидкістю, пам'яттю, розумінням прочитаного [6].

Результати аналізу наукових досліджень та логопедичної практики засвідчили наявність значних напрацювань у питаннях діагностики дислексії. Констатуючи значний внесок науковців та практиків у вивчення даного питання, варто зауважити на необхідності впровадження стандартизованих методів обстеження на державному рівні. Такий підхід дасть можливість визначити поширеність дислексії та започаткувати напрацювання державних стандартів підтримки дітей з цим порушенням мовлення та їхніх сімей.

Список використаних джерел:

1. Ільяна В. М. Попередження дислексій у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку. Навч.-метод. посібн. Київ: Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, 2014. 120 с.
2. Мартиненко В. О. Індивідуальний підхід до формування і розвитку навички читання молодших школярів: методичний посібник. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2020. 104 с.
3. Тарасун В. В. Морфофункціональна готовність дітей з особливостями у розвитку до шкільного навчання: діагностика і формування

(нейропсихологічний супровід). Київ: Видавництво Національного педагогічного ун-ту ім. М. П. Драгоманова, 2008. 299 с.

4. Тенцер Л. В. Діагностика та корекція дисграфії у молодших школярів: дис.... канд. пед. наук 13.00.03. Київ: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2021. 310 с.

5. British Dyslexia Association (BDA [dyslexia](https://www.bdadyslexia.org.uk/)). Режим доступу: <https://www.bdadyslexia.org.uk/>

6. Holden, C., Kirby, P., Snowling, M. J., Thompson, P. A. and Carroll, J.M. (2025). Towards a Consensus for Dyslexia Practice: Findings of a Delphi Study on Assessment and Identification. *Dyslexia*, 31: e1800.

Режим доступу: <https://doi.org/10.1002/dys.1800>

7. Matějček, Z. (1995). *Dyslexie, specifické poruchy čtení*. 4. vyd. Praha: H+H.

8. *Phonics checks school guidance handbook*. New Zealand: Ministry of Education, 2025. 26 p.

9. Stambak, M. (1951). Le problème du rythme dans le développement de l'enfant et dans les dyslexies d'évolution. In: *Enfance*. Tome 4 n°5. *L'apprentissage de la lecture et ses troubles*. pp. 480-502.